

Jasiński, Kazimierz

Profesor Włodarski : uczyony i wychowawca

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia 24 (204), 13-21

1990

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kazimierz Jasiński (Toruń)

PROFESOR WŁODARSKI — UCZONY I WYCHOWAWCA

Bronisław Włodarski urodził się 2 XI 1895 r. w Tarnopolu, w rodzinie urzędniczej*. W latach 1906—1914 uczęszczał do gimnazjum w Tarnopolu, uzyskując tamże w 1914 r. świadectwo dojrzałości z odznaczeniem. Z powodu wybuchu pierwszej wojny światowej zapisał się na Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie dopiero w 1917 r., podejmując studia historyczne głównie pod kierunkiem prof. Stanisława Zakrzewskiego. Po ukończeniu studiów doktoryzował się z filozofii w zakresie historii w październiku 1923 r. na podstawie rozprawy pt. „Polityka ruska Leszka Białego (1195—1227)”, napisanej pod kierunkiem S. Zakrzewskiego. W l. 1926/1927 jako stypendysta rządu czechosłowackiego studiował na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Karola IV w Pradze historię, zwłaszcza dzieje Słowian, pod kierunkiem znakomitego znawcy dziejów Czech Vaclava Novotnego. Równocześnie uczęszczał na seminarium Jaroslava Bidla. W l. 1932/1933, będąc stypendystą Funduszu Kultury Narodowej, przeprowadzał badania archiwalne we Włoszech, przede wszystkim w Archiwum Watykańskim. W 1934 r. habilitował się na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Jana Kazimierza na podstawie prac dotyczących stosunków polsko-czeskich, zwłaszcza rozprawy *Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i w początkach XIV wieku (1250—1306)*, Lwów 1931, s. 214, jako docent historii średniowiecznej. Po śmierci Stanisława Zakrzewskiego w 1936 r. prowadził przez pewien czas zajęcia zlecone na Uniwersytecie Jana Kazimierza.

Od 1 IX 1920 do 1932 r. był nauczycielem w VIII Państwowym Gimnazjum we Lwowie. W 1932 r. przeszedł do VI Państwowego Gimnazjum im. Stanisława Staszica, gdzie w 1938 i 1939 r. pełnił obowiązki dyrektora. W l. 1940/1941 (do 30 VI) był zastępcą dyrektora w tejże szkole,

---

* Dokładniejsze dane biograficzne podaję w biogramie Bronisława Włodarskiego: *Toruńscy twórcy kultury i nauki. 1945—1985*, pod red. M. Biskupa i J. Gizińskiego.

występującej wówczas pod nazwą „12. szkoły średniej”. W czasie okupacji niemieckiej był początkowo zatrudniony jako pracownik fizyczny przy plantacjach miejskich, a następnie jako pracownik umysłowy w biurze budowlanym. Rzeczywistym jego zajęciem było tajne nauczanie. Bronisław Włodarski kierował miejskim tajnym nauczaniem we Lwowie. W 1945 r. przeniósł się do Torunia, gdzie z końcem tegoż roku objął na nowo utworzonym Uniwersytecie Mikołaja Kopernika Katedrę Historii Średniowiecznej Polski, którą kierował aż do przejścia na emeryturę w 1966 r. Nominację na profesora nadzwyczajnego otrzymał w 1946 r., na profesora zwyczajnego w 1957 r.

Szczególnie doniosły jest wkład B. Włodarskiego w rozwój studiów historycznych w UMK. Doniosłą rolę w organizacji kierunku historii odgrywał Bronisław Włodarski już od samego początku swego pobytu w Toruniu. Kierował toruńską historią w latach 1950—1966 z przerwą w l. 1959—1963 jako organizator Zespołu Katedr Historii UMK (1950—1952), kierownik tegoż Zespołu (1952—1956) oraz dwukrotny dyrektor Instytutu Historii (1957—1959, 1963—1966). Ponadto pełnił ważne funkcje w skali Wydziału i całego Uniwersytetu. W latach 1948—1950 był prodziekanem, w latach 1950—1952 dziekanem Wydziału Humanistycznego. Przez dwie kadencje (1956—1962) był prorektorem UMK do spraw nauczania. Otrzymał liczne odznaczenia, między innymi Krzyż Komandorski i Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski. Zmarł 9 IV 1974 r. w Gdyni, pochowany na cmentarzu przy ul. Św. Jerzego w Toruniu.

Bronisław Włodarski był wybitnym badaczem. Zamiłowaniem historycznymi odznaczał się już w szkole średniej. Podczas studiów uniwersyteckich, niewątpliwie pod wpływem swego mistrza Stanisława Zakrzewskiego, o którym wyrażał się zawsze z szacunkiem i sympatią, zainteresował się szczególnie historią polityczną, której pozostał wierny do końca życia. Nie bez wpływu na twórczość naukową Bronisława Włodarskiego pozostało jego uczestnictwo w seminarium prawdziwego mistrza w dziedzinie faktografii i krytyki źródeł, Wacława Novotnego.

Debiutem naukowym B. Włodarskiego był opublikowany w „Kwartalniku Historycznym” w 1924 r. artykuł *O udziale Polski w wyprawie krzyżowej Andrzeja II w 1217 r.* Jego twórczość naukową zamykają: opublikowana w 1971 r. obszerna rozprawa *Polityczne plany Konrada I księcia mazowieckiego* oraz biogram poświęcony księżnie halickiej Salomei, córce Leszka Białego, umieszczony w t. 2 *Hagiografii polskiej* (Poznań 1972).

W dorobku naukowym prof. Włodarskiego występują dwa podstawowe kierunki badawcze, z których pierwszy dotyczy stosunków polsko-czeskich, drugi natomiast stosunków polsko-ruskich. W okresie lwowskim

(międzywojennym, obejmującym lata 1924—1939) przeważają zdecydowanie rozprawy poświęcone stosunkom polsko-czeskim. Najważniejszą z nich jest bez wątpienia rozprawa habilitacyjna *Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku*, opublikowana w 1931 r. Pozostałe pozycje z zakresu problematyki polsko-czeskiej z nielicznymi wyjątkami wiążą się ściśle z wymienioną rozprawą habilitacyjną, tak np. *Przegląd literatury o stosunkach polsko-czeskich za ostatnich Przemysłidów*, ogłoszony drukiem w 1928 r., sam autor określił mianem „wstępu bibliograficznego” do książki *Polska i Czechy*. Obie pozycje stanowią właściwie jedną całość, co uzasadnia ich łączne omówienie. Przegląd literatury bardzo dobrze orientuje w ówczesnym stanie badań nad stosunkami polsko-czeskimi w latach 1250—1306. W zestawieniu z wynikami badań osiągniętymi przez B. Włodarskiego w tej dziedzinie bardzo wyraźnie zaznacza się doniosła rola autora *Polski i Czech* w oświetleniu polsko-czeskich kontaktów politycznych. Jakkolwiek książka ta spotkała się z pozytywną oceną w polskiej historiografii, jak tego dowodzi recenzja K. Tymienieckiego w „Rocznikach Historycznych” (t. 9, 1933, s. 139—141), nie została przez naszą ówczesną naukę historyczną w należyty sposób doceniona. Dopiero nowsza i współczesna historiografia polska, często korzystająca z wyników Włodarskiego w pełni doceniła jej znaczenie. Pomijając walory warsztatowe tej pracy, podkreślić należy rozpatrywanie tu stosunków polsko-czeskich nie tylko z polskiego punktu widzenia, lecz osadzenie ich w szerszym kontekście europejskim (tzw. kraje alpejskie, Węgry, Ruś Halicka, Rzesza Niemiecka) ze szczególnym uwzględnieniem dziejów wewnętrznych Czech.

Polska i Czechy to niewątpliwie pozycja klasyczna w naszej literaturze, z której korzystamy współcześnie i to nie tylko przy badaniu polsko-czeskiego sąsiedztwa w drugiej poł. XIII w. Niejako kontynuację rozprawy habilitacyjnej stanowią prace: *Polityka Jana Luksemburczyka wobec Polski za czasów Władysława Łokietka* (1933) oraz *Pierwsze trudności Luksemburgów w Czechach* (1935). Na marginesie książki *Polska i Czechy* powstała rozprawa *Udział zakonu krzyżackiego w walkach Przemysłidów o Polskę* (1931). Włodarskiego interesowało również stanowisko Karola IV wobec książąt śląskich, jak tego dowodzi studium *Udział książąt śląskich w wyprawie cesarza Karola IV po koronę cesarską do Rzymu w 1355 roku* (1934) oraz zamieszczona w tym studium zapowiedź kontynuacji tej tematyki, co nie zostało jednak zrealizowane. Był on również recenzentem kilku prac historyków czeskich. Najważniejsza jest tu recenzja, częściowo polemiczna, tomu 2, cz. 1, *Českých dějin* pióra J. Šusty, opublikowana w „Kwartalniku Historycznym” w 1936 r. Odrębne *bohemicum* stanowi wspomnienie pośmiertne prof. Włodarskiego

o jego czeskim mistrzu, Wacławie Novotnym, opublikowane również na łamach „Kwartalnika Historycznego” (1932). Rok później opublikował Profesor nekrolog J. F. Nováka.

Najwięcej miejsca poświęcił B. Włodarski stosunkom polsko-ruskim, przy czym większość prac dotyczących tej tematyki powstała w okresie toruńskim. Najwcześniej, bo już w 1925 r., ukazała się rozprawa doktorska *Polityka ruska Leszka Białego*, następnie w 1936 r. *Rola Konrada Mazowieckiego w stosunkach polsko-ruskich* oraz w 1938 r. *Alians rusko-mazowiecki w drugiej połowie XIII wieku*. Problematyka stosunków polsko-ruskich dominowała w twórczości naukowej B. Włodarskiego w okresie toruńskim. Ukazały się wówczas następujące prace: *Problem jaćwiński w stosunkach polsko-ruskich* (1959); powyższy artykuł ukazał się w nieco skróconej wersji w języku rosyjskim pt. *Jatvjażkaja problema w polsko-russkich svjazjach X—XIII v.v.* (1961). Dalsze rozprawy z tego zakresu to *Udział Rusi halicko-włodzimierskiej w walce książąt na Mazowszu w drugiej połowie XIII wieku* (1962), *Stanowisko Rusi halicko-wołyńskiej wobec akcji zjednoczeniowej Władysława Łokietka i jego powiązanie z utratą Pomorza Gdańskiego* (1962), a przede wszystkim *Polska i Ruś 1194—1340* (1966, s. 326). Jest to książka podsumowująca rezultaty wcześniejszych prac z uzupełnieniami wniesionymi przez najnowszą historiografię. Rozdziały X i XI, obejmujące lata 1308—1340, nie licząc drobnych szczegółów, składają się na całkiem nowe opracowanie stosunków polsko-ruskich w wymienionym okresie. Problematykę polsko-ruską kontynuował B. Włodarski również w ostatnich latach swej twórczości naukowej. Powstały wówczas rozprawy: *Ruś w planach politycznych Bolesława Krzywoustego* (1966), *Sąsiedztwo polsko-ruskie w czasach Kazimierza Sprawiedliwego* (1969) oraz *Sojusz dwóch seniorów* (1970). Dzięki tym pracom zostały dokładnie przedstawione stosunki polsko-ruskie (chodzi tu głównie o Ruś halicko-włodzimierską) w latach 1100—1340. Włodarski był niewątpliwie najlepszym znawcą tych stosunków, chyba nie tylko w polskiej nauce historycznej. Poza bardzo bogatą stroną faktograficzną prace te wyróżniają się dobrą znajomością stosunków wewnętrznych Rusi. Stosunki polsko-ruskie zostały przedstawione w szerszym kontekście z uwzględnieniem problematyki węgierskiej, pruskiej, litewskiej i tatarskiej. Przez wiele lat nie schodził z biurka Profesora *Latopis hipacki* (wyd. z 1908 r.), którego był on bez wątpienia najlepszym znawcą.

Pozostałe rozprawy z zakresu historii politycznej dotyczą różnorodnej tematyki, zazębiającej się niekiedy z wymienioną już problematyką czeską i ruską. Ich aspekt polityczny znajduje niekiedy wyraz w samym tytule, jak np. rozprawa *Polityczna rola biskupów krakowskich w XIII wieku* (1967) oraz praca *Polityczne plany Konrada I księcia mazowieckiego* (1971). Ważne miejsce w dorobku naukowym Bronisława Włodarskiego

zajmuje rozprawa *Rywalizacja o ziemie pruskie w połowie XIII wieku* (1958), przedstawiająca w sposób nowatorski działalność polityczną Kazimierza I, księcia kujawskiego. Dziejów Pomorza Gdańskiego dotyczy artykuły: *Rzekomy dokument Świętopelka pomorskiego z 1180 roku* (1929) oraz *Świętopelk i Mściwoj II* (1968). Stosunki Polski z Węgrami omawiają między innymi praca doktorska i habilitacyjna oraz artykuły *O udziale Polski w wyprawie krzyżowej Andrzeja II w 1217 roku* (1924) i *Salomea królowa halicka* (1957). Tematyki krzyżackiej i litewskiej, uwzględnianej w niektórych pracach z dziedziny stosunków polsko-czeskich i polsko-ruskich, dotyczy artykuł *Między Polską, Litwą a Zakonem Krzyżackim* (1950), rehabilitujący postawę polityczną księcia płockiego Waclawa.

Poza historią polityczną zajmował się Bronisław Włodarski w mniejszym już stopniu naukami pomocniczymi historii. Przygotował przy współpracy Kazimierza Tyszkowskiego drugie wydanie *Vademecum* Teodora Wierzbowskiego (1926). Problematyce dyplomatycznej poświęcony został wspomniany już artykuł *Rzekomy dokument Świętopelka pomorskiego z 1180 roku*. Jest to właściwie pierwsza w polskiej nauce historycznej rozprawa dotycząca dyplomatyki pomorskiej. Najważniejszą pozycją Bronisława Włodarskiego w dziedzinie nauk pomocniczych historii jest opublikowana w 1957 r. *Chronologia polska* — pierwszy polski podręcznik chronologii. Jest to praca zespołowa, przygotowana pod redakcją Włodarskiego. On sam opracował: wykaz świąt i świętych, tablice, kalendarze (wspólnie z piszącym te słowa) oraz wstęp. Sporo nowych ustaleń wniósł do genealogii Piastów (w różnych publikacjach).

Włodarski zamierzał poświęcić osobną monografię Władysławowi Łokietkowi, poprzedzoną wydaniem kodeksu dyplomatycznego, obejmującego zarówno dokumenty wystawione przez tegoż władcę, jak i jego dotyczące. Monografia o Łokietku miała stanowić w planach naukowych Profesora ukoronowanie jego pracy badawczej. Stan zdrowia uniemożliwił realizację tych zamierzeń.

Charakterystyczne cechy warsztatu naukowego B. Włodarskiego to dokładność, drobiazgowość i wyważona interpretacja źródeł, umiar w stawianiu hipotez, których jednak nie unikał, i zwięzłość. Szczególnym szacunkiem darzył źródła, które poddawał dokładnej analizie, starając się je przy tym maksymalnie wykorzystać. Z drugiej strony zdawał sobie całkowicie sprawę z faktu, że nie wszystko zachowało się w źródłach oraz że zachowała się tylko część źródeł. Sięgał zatem niejednokrotnie do tzw. wiedzy pozaźródłowej, czynił to jednak z wielkim umiarem, podkreślając przy tym hipotetyczność ustaleń opartych na przesłankach nie wynikających bezpośrednio ze źródeł. W tym różnił się zdecydowanie od swego mistrza S. Zakrzewskiego, nie stroniącego od błyskotliwych

i zarazem powierzchownych hipotez czy nawet tylko domysłów. Najogólniej można Bronisława Włodarskiego określić mianem badacza „trzeźwego”, co w mediewistyce jest bardzo ważne. Był niewątpliwie bardzo dobrym metodykiem. Zainteresowania historią polityczną zawdzięczał swemu mistrzowi. Podkreślić jednak należy, że w przeciwieństwie do S. Zakrzewskiego, jakkolwiek interesowała go również rola wybitnych przedstawicieli dynastii piastowskiej, ustrzegł się przeceniania roli wybitnych władców, zdając sobie sprawę z ekonomiczno-społecznego uwarunkowania ich działalności.

Z przedstawionego wyżej krótkiego omówienia dorobku naukowego Profesora wynika, że zakres chronologiczny jego zainteresowań naukowych dotyczył przede wszystkim XIII i pierwszej połowy XIV w. Zakres ten był jednak *de facto* szerszy, co zaznaczyło się wyraźnie w jego wykładach uniwersyteckich, a niestety w znacznie słabszym stopniu ujawniło się w publikacjach naukowych. Włodarski był wytrawnym znawcą epoki wczesnopiastowskiej, co w niedostatecznym tylko stopniu znalazło wyraz w niektórych pracach dotyczących stosunków polsko-ruskich. Są to cytowane już prace: *Ruś w planach politycznych Bolesława Krzywoustego*, *Sąsiedztwo polsko-ruskie w czasach Kazimierza Sprawiedliwego*, *Sojusz dwóch seniorów* oraz *Problem jaćwiński w stosunkach polsko-ruskich*. Jeżeli chodzi o zakres rzeczowy twórczości naukowej Bronisława Włodarskiego, to żałować należy, że w jego dorobku ogłoszonym drukiem nie ma prac dotyczących historiografii średniowiecznej i powszechnej, ponieważ i w tej dziedzinie był Profesorem znawcą, o czym można było się przekonać słuchając jego wykładów uniwersyteckich.

Profesor tylko częściowo wykorzystał swe możliwości w zakresie twórczości naukowej. Złożyło się na to kilka przyczyn. Pierwsza wojna światowa opóźniła o 3 lata jego studia uniwersyteckie, druga natomiast wyłączyła go całkowicie z pracy naukowej na kilka lat. W okresie lwowskim był nauczycielem w szkolnictwie średnim i tylko w nieznacznym stopniu mógł się poświęcić (czas spędzony w Pradze i we Włoszech) pracy naukowej. Ponadto w 1936 r. powierzono mu przygotowanie drugiego wydania trzeciego tomu *Bibliografii historii* Ludwika Finkla, co z przyczyn niezależnych od Profesora nie zostało zrealizowane. Było to jedyne przedsięwzięcie naukowe, którego podjęcia się żałował, ponieważ zabrało wiele czasu kosztem bliskich mu badań z dziedziny historii politycznej.

Pierwsze lata powojenne zajęła Profesorowi działalność dydaktyczna (przez kilka lat dwa etaty z powodu trudnych warunków materialnych) i organizacyjna. Hamulcem była tu również okoliczność, że w okresie tym nie była mile widziana historia polityczna. Od początku lat sześćdziesiątych ulegał stałemu pogorszeniu stan jego zdrowia. Tym bardziej do-

robek naukowy, który po sobie pozostawił, musi budzić uznanie. Prace: *Polska i Czechy* oraz *Polska i Ruś* — to pozycje klasyczne w polskiej literaturze historycznej.

Przedstawienie Profesora Włodarskiego jako uczonego nie byłoby pełne, gdybyśmy pominęli jego działalność w towarzystwach i instytucjach naukowych. W okresie lwowskim był członkiem przybranym Wydziału Historyczno-Filozoficznego we Lwowie (1929 r.). W końcowym okresie działalności Polskiej Akademii Umiejętności został członkiem Komisji Słowianoznawstwa (1949 r.) i Komisji Historycznej (1950 r.). W 1955 r. Wydział Historii i Nauk Społecznych Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk mianował go swym członkiem. Był również członkiem Towarzystwa Naukowego w Białymstoku.

Szczególnie owocna była jego działalność w Towarzystwie Naukowym w Toruniu (TNT), do którego wstąpił w 1946 r. Pełnił w nim liczne funkcje. Był długoletnim przewodniczącym Wydziału I TNT, wchodząc do Zarządu Towarzystwa. Od 15 II 1956 do 19 II 1960 r. sprawował funkcję wiceprezesa TNT. W latach 1958—1960 był pierwszym redaktorem naczelnym powołanej w 1958 r. Redakcji Naczelnej Wydawnictw TNT. Przez kilka lat wchodził w skład Międzywydziałowego Komitetu Redakcyjnego Sprawozdań TNT. Był członkiem różnych komitetów redakcyjnych przy Wydziale I. W latach 1952—1954 był redaktorem „Zapisek TNT”. Walne Zgromadzenie Członków TNT nadało mu 19 II 1972 r. tytuł członka honorowego.

Poza TNT najbardziej czynny był Włodarski w Polskim Towarzystwie Historycznym, zwłaszcza w okresie międzywojennym jako członek Zarządu Głównego (1929 r.) i zastępca Członka Zarządu Głównego (1935—1939) oraz członek Zarządu Oddziału lwowskiego (1931—1939). Był również w pierwszych latach powojennych członkiem Zarządu toruńskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego.

Zarówno z działalnością naukową jak i wychowawczą Profesora wiąże się kształcenie przezeń młodej kadry naukowej. Bronisław Włodarski był wytrawnym pedagogiem i wychowawcą. Wykształcił ponad 100 magistrów. Jest twórcą jednej z dwóch toruńskich szkół mediewistycznych (twórcą drugiej jest prof. Karol Górski). Do uczniów Bronisława Włodarskiego zaliczają się profesorowie: Tadeusz Grudziński, Janusz Bieniak, Antoni Czacharowski (zarazem uczeń prof. K. Górskiego), Kazimierz Jasiński oraz doc. dr hab. Jan Powierski. Trudno oceniać mi tę szkołę, ponieważ sam do niej należę. Ocenić mogą ją przede wszystkim mediewiści spoza „szkoły” prof. Włodarskiego. Mogę tylko powtórzyć słowa wypowiedziane na jubileuszu 35-lecia pracy naukowej Bronisława Włodarskiego, że

...uczniów Profesora jest już rzesza niemała i ten żywy ludzki dorobek chyba sam mógłby być wystarczającym świadectwem pracowitego życia i dobrze spełnionego obowiązku pedagoga i wychowawcy (Zapiski Historyczne, 26: 1961, z. 4, s. 155).

Obok prof. prof. Karola Górskiego i Stanisława Hoszowskiego należał Bronisław Włodarski do najbardziej czynnych dydaktycznie historyków, działających w pierwszym okresie istnienia UMK. Działalności dydaktycznej i wychowawczej poświęcił z górą 50 lat, w początkach na szczeblu szkoły średniej, a następnie w szkolnictwie wyższym. Działalności tej nie przerwała nawet okupacja hitlerowska, podczas której uczestniczył w tajnym nauczaniu. Jeszcze po przejściu na emeryturę prowadził seminarium doktorskie. Był bardzo przywiązany do młodzieży akademickiej. Nic też dziwnego, że ze łzami w oczach uczestniczył po raz ostatni w uroczystości wręczenia dyplomów magisterskich.

Bardzo ciekawe były wykłady Profesora i to one zwały niejednego późniejszego historyka-profesjonalistę na seminarium przezeń prowadzone. Jako uczestnik tego seminarium zapamiętałem jego niepowtarzalną atmosferę sprzyjającą swobodnej, a przy tym nieraz gorącej, dyskusji. Profesor nie narzucał swym seminarzystom tematu pracy magisterskiej i ograniczał się jedynie do pewnych sugestii, które nas nie obowiązywały. W tym tkwi chyba jedna z przyczyn, że szkoła, którą stworzył, podjęła różnorodną, najczęściej odmienną, niż jej mistrz, tematykę badawczą. Nieco inaczej rzecz się miała, jeżeli chodzi o tematykę prac seminaryjnych, którą najczęściej wyznaczał Profesor. Nierzadko były to tematy dotyczące zagadnień kontrowersyjnych w nauce historycznej. Wybór tego rodzaju tematyki podyktowany był przede wszystkim względami metodycznymi. Seminarzysta stykał się niekiedy z całkowicie przeciwnymi poglądami na tę samą kwestię, co zmuszało go do zajęcia własnego stanowiska w danej sprawie.

Profesor był wzorem punktualności, sumienności i pracowitości. Uczył nas odpowiedzialności za każde słowo. Z jednej strony zalecał postawę krytyczną wobec źródeł i literatury, z drugiej natomiast uczył tolerancji wobec odmiennych poglądów. Zajęcia dydaktyczne były jego drugą obok nauki pasją. Prowadził je z zamiłowaniem i ogromną odpowiedzialnością. Wiąż łącząca Profesora z jego uczniami trwała po ukończeniu przez nich studiów. Do ostatniej chwili Profesor interesował się pracą swych uczniów i ich radościami i troskami. W pamięci uczniów utrwalił się jako życzliwy doradca i troskliwy opiekun. Był lubiany przez społeczność studencką, której patronował w skali całej uczelni w latach 1956—1962 jako prorektor do spraw nauczania. Profesor Włodarski działalność naukową i dydaktyczno-wychowawczą umiejętnie łączył z działalnością organizacyjną służącą przede wszystkim rozwojowi UMK, a zwłaszcza pomyślnemu kształtowaniu się kierunku historii.

Bronisław Włodarski był w całym tego słowa znaczeniu uczonym — wybitnym mediewistą, znakomitym wychowawcą młodej kadry naukowej, twórcą jednej z mediewistycznych szkół toruńskich, przyjacielem młodzieży i współorganizatorem UMK. Jego osiągnięcia pozostaną na zawsze w naszej pamięci.